

Den svenska jordbruksstatistiken genom tiderna

Av JOHANNES SJÖSTRAND

Det nu pågående världskriget har för vårt land åstadkommit en avspärrning, som i förening med tvenne dåliga skördeår orsakat stora svårigheter för vår folkförsörjning. Vår egen jordbruksproduktion är under sådana förhållanden mer än vanligt betydelsefull. Den mätare på jordbruksproduktionen, som jordbruksstatistiken utgör, måste därför bli av större betydelse än under normala tider.

Jordbruksstatistiken är en av våra äldsta statistikgrenar och har därför genomgått en lång utveckling. Då någon sammanhängande skildring av denna utveckling från de första strävandena att åstadkomma en dylik statistik fram till våra dagars relativt omsorgsfullt utbyggda organisation icke finnes, skall här göras ett försök att fylla denna brist.

I äldre tider torde beskattningssynpunkten så gott som uteslutande ha spelat någon roll vid försöken att erhålla kännedom om jordbrukets förhållanden. Men så småningom göra sig från statsmakternas sida önskemål gällande att genom bl. a. jordbruksstatistiska uppgifter förskaffa sig en allmän bild av rikets tillstånd. I nutiden torde jordbruksstatistikens huvuduppgift kunna sägas vara att skaffa ett mått på jordbruksproduktionens storlek och beskaffenhet till tjänst för statsmakterna, näringslivet och jordbruksforskningen.

Som källor för framställningen ha utom de jordbruksstatistiska och de i övrigt särskilt nämnda publikationerna använts de betänkanden, som avgivits av de vid skilda tillfällen tillsatta statistiska kommittéerna, nämligen: Underdånigt betänkande och förslag rörande inrättande av ett statistiskt ämbetsverk, den 18 juni 1856 (avgivet av 1854 års statistiska kommitté); Statistiska kommitténs (av år 1905) betänkande: jordbruksstatistik, 1908; Statistiksakkunnigas betänkande (Statens offentliga utredningar 1922: 50).

Jordbruksstatistiken före 1865

Det skulle i våra dagar knappast vara tänkbart med en jordbruksstatistik utan arealuppgifter om åtminstone åker och äng. De första uppgifterna om åkerarealen äro emellertid av så sent datum som 1805 med bortseende från gårdar och smärre områden. Ännu mindre funnos uppgifter om åkerjordens

användning för olika växtslag. Givetvis måste dylika brister lägga allvarliga hinder i vägen för kännedomen om jordbruket och dess avkastning. För skatteändamål ha dock under äldre tider uppgifter inhämtats om jordbrukets avkastning, men något försök att för riket eller större områden sammanställa dessa uppgifter ha icke gjorts av samtiden. Som exempel på uppgifter, som skulle ha lämpat sig för dylika sammanställningar, kunna nämnas de av Hans Forssell i dennes verk »Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring i sextonde seklet» bearbetade tionderäkenskaperna (för åren 1539—57, 1558 och 1560—76). I detta sammanhang förtjänar ock nämnas samma forskares beräkningar av kreatursantalet i riket, grundade på den uppteckning av all lösegendom, som år 1571 företogs för utkrävande av skatt till utlösen av Älvsborgs fästning.

Det var emellertid först under 1700-talet med dess mångahanda försök till näringslivets utveckling, som man började intressera sig för inhämtande av jordbruksstatistiska uppgifter. Initiativet togs av ständerna, och detta resulterade i att Kungl. Maj:t år 1735 anbefalldes landshövdingarna att till varje riksdag, d. v. s. vart tredje år, avgiva berättelser om bl. a. »landskulturen». Enligt en år 1741 närmare utformad och år 1766 ytterligare preciserad plan skulle därvid beträffande jordbruket införskaffas uppgifter om den areal åker och äng, som sedan sista riksdagen blivit upptagen, om årsväxten, om odlingen av humle, lin, hampa, tobak och potatis m. m. I sammanhang härmed anbefalldes ock år 1742 inrättandet av hushållsnämnder i varje socken, bestående av framstående jordbrukare, till jordbrukets främjande. Bland dessa skulle för varje härad utses personer, som skulle stå landshövdingarna till tjänst med upplysningar, och det var med dessas bistånd landshövdingarna kunde lämna de för de ifrågavarande för ständerna avsedda berättelserna.

Alla landshövdingeberättelserna voro emellertid icke så fullständiga, att ett sammandrag för hela riket kunde erhållas, varför år 1771 landshövdingarna anbefalldes att noggrannt följa de åren 1741 och 1766 utfärdade bestämmelserna. Efter statsvälvingen år 1772 lämnade konung Gustaf III kammarkollegium i uppdrag att upprätta en fullständig redogörelse för lant-hushållningens tillstånd i riket. En sådan avgavs år 1776¹ och utgör det första försöket att giva en allmän översikt över lant-hushållningen i hela riket.

Emellertid hade landshövdingarna efter statsvälvingen befriats från skyldigheten att avgiva riksdagsberättelser, och därmed upphörde de ovan nämnda åtgärderna för erhållande av en lantbruksstatistik. Det blev nu ett uppehåll på nära 30 år, men år 1799 erhöles landshövdingarna befallning att efter infordrande av uppgifter om årsväxten från länsmännen vid tre tidpunkter varje år, nämligen den 1 juli, 1 augusti och 1 oktober, lämna rap-

¹ Kongl. Maj:ts och Rikens Kammar-Collegii underdåniga berättelse rörande allmänna hushållningens tilstånd i riket, til den 21 augusti 1772. Stockholm 1776.

porter om årsväxtens beskaffenhet till magasinssdirektionen (efter dennas upplösning till statskontoret). De två första av dessa rapporter utgjorde allmänna omdömen om skördeutsikterna, medan den tredje angav skördens beskaffenhet, dels i korntal för varje sädesslag, dels med ett efter sju-gradig skala avgivet allmänt omdöme om skörden som helhet. Resultaten publicerades i Post- och Inrikes tidningar.

Tidigare har framhållits vikten av arealuppgifter för jordbruksstatistiken. Det första initiativet till en verklig jordbruksstatistik, vari även dylika uppgifter ingingo, utgick från den år 1756 närmast för bearbetning av befolkningsstatistiken inrättade tabellkommissionen. Detta initiativ resulterade i att prästerskapet fr. o. m. 1802 anbefalldes att å de årliga tabellerna över befolkningsrörelsen (de s. k. mortalitetstabellerna) för varje socken uppgiva utsädet storlek och kornets förökning av råg, vete, havre, korn, blandsäd, ärter och potatis samt å folkmängdstabellerna vart femte år redogöra för ungefärliga antalet hästar, oxar, kor, ungboskap och får, ungefärliga antalet tunnland öppen jord och huru stor del av jorden som besåddes. Dessa senare uppgifter bestämdes i ett år 1811 fastställt nytt formulär att omfatta antalet tunnland öppen jord, den därav besådda delen, antalet tunnland skiftesvis besädd gräsvall och den besådda delen av gräsvallen. Dylika uppgifter lämnades av prästerskapet t. o. m. för år 1820. De nämnda mortalitets- och folkmängdstabellerna finnas förvarade i statistiska centralbyråns arkiv.¹ Det kan nämnas, att överste C. af Forsell använde tabellverkets uppgifter (för 1820) om åkerarealen i sina statistiska tabeller.² Dessa tabeller, vari lämnas uppgifter för de olika länen, innehålla även uppgifter om ängen, vilka beräknats på så sätt att med hjälp av åtskilliga förefintliga hemmanskartor ett mått erhållits rörande proportionen mellan åker och äng, vilken proportion sedan tillämpats för större områden.

I sammanhang med att tabellverket utökades med jordbruksstatistiska uppgifter, uppdrogs av Kungl. Maj:t åt kammarkollegium att före 1805 års slut och sedan vart femte år från landshövdingarna infordra uppgifter om bl. a. jordbrukets tillstånd, ängs- och boskapsskötselns till- eller avtagande samt att med ledning av dessa och uppgifterna i tabellverket lämna redogörelse för landets ekonomiska tillstånd. År 1821 ålades landshövdingarna att direkt till Kungl. Maj:t före slutet av år 1822 och sedan framgent insända fullständigare femårsberättelser, uppställda efter visst formulär. Detta formulär, som uppgjorts av lantbruksakademien, omfattade för jordbrukets del uppgifter om utsädet storlek, för städerna jämväl om arealen åker, äng, skogs- och betesmark, vidare om avkastningen av varje sädesslag, efter avdrag av utsädet, i medeltal för femårsperioden, om antalet hästar, oxar, kor, ungboskap, får, svin och getter. Därjämte skulle utförligt beskrivas jordens

¹ Se ock Emigrationsutredningen. Bil. 5. Bygdestatistik.

² Forsell, Carl af, Statistiska tabeller hörande till kartan över södra delen av Sverige och Norge. Stockholm 1830.

bruknings sätt med därvid införda förbättringar, boskapsskötseln och skogs-hushållningen jämte övriga binärningar och deras förhållande till jordbruket. Den första av dessa landshövdingarnas femårsberättelser avsåg alltså åren 1818—22. Uppgifterna till dessa berättelser insamlades genom kronobetjämningen. Landshövdingarnas femårsberättelser utgavos av trycket.

Vid sidan av de institutioner, som tidigare använts i jordbruksstatistikens tjänst, landshövdingämbetena och prästerskapet, började ett stycke in på 1800-talet en ny organisation att göra sig gällande, vilken sedermera skulle få den allra största betydelse för jordbruksstatistiken. År 1811 hade lantbruksakademien stiftats, och år 1813 anbefalldes Kungl. Maj:t inrättande av hushållningssällskap i de län, varest sådana ej redan funnos. Lantbruksakademien under förra hälften av 1800-talet flera gånger gjorda försök att genom hushållningssällskapen åstadkomma en bättre jordbruksstatistik lämnade emellertid klena resultat. De förut nämnda årsväxtrapporterna från landshövdingarna och dessas femårsberättelser utgjorde därför med undantag för tabellverkets uppgifter 1802—20 i stort sett 1800-talets jordbruksstatistik ända fram till 1865.

Jordbruksstatistiken 1865—1912

Utan att ingå på en detaljerad planläggning upptog den år 1854 tillsatta statistiska kommittén till behandling frågan om de allmänna principerna för en förbättrad jordbruksstatistik och betonade därvid, att kännedomen om arealen av de olika ägoslagen och framför allt den odlade jorden vore ett oundgängligt villkor för en dylik statistik. Kommittén föreslog, att utarbetande av formulär för en ny jordbruksstatistik och det med hjälp därav insamlade materialets bearbetning skulle åläggas det av kommittén planerade nya statistiska ämbetsverket, statistiska centralbyrån. Då detta ämbetsverk år 1858 inrättades, blev ock jordbruksstatistiken en av dess verksamhetsgrenar, men några ändringar i denna statistik genomfördes ej i detta sammanhang.

Det kan här nämnas, att den år 1858 tillsatta s. k. finanskommittén, som bl. a. erhållit i uppdrag att företaga en utredning av Sveriges ekonomiska och finansiella utveckling sedan myntrealisationen 1834, även införskaffade statistiska uppgifter rörande jordbruksförhållandena i varje socken. Uppgifterna skulle lämnas på sockenstämman med hjälp av en av hushållningssällskapet tillsatt sakkunnig person. Hushållningssällskapen skulle granska uppgifterna, vilka omfattade utsäde och skörd av olika växtslag, antalet tunnland odlad jord och naturligt äng, antalet kreatur av olika slag m. m. Uppgifterna inkommo (under år 1859) för det övervägande flertalet socknar, men därvid befanns, att arealuppgifter i många fall saknades. Det av finanskommittén insamlade materialet förvaras nu i riksarkivet.

Denna utredning ledde icke till åstadkommandet av en fortlöpande jord-

bruksstatistik, vilket icke heller torde ha varit meningen, men frågan om jordbruksstatistikens organisation hade upptagits till behandling i samband med ett förslag till ändring i formulären för insamlande av uppgifter till landshövdingarnas femårsberättelser. Efter förslag av lantbruksakademien och dåvarande chefen för statistiska centralbyrån, Fr. Th. Berg, och yttranden av länsstyrelserna och hushållningssällskapen utfärdade Kungl. Maj:t den 3 mars 1865 ett cirkulär rörande jordbruksstatistikens ordnande. Där föreskrevs, att uppgifter årligen skulle insamlas genom hushållningssällskapen. Dessa skulle granska primäruppgifterna och på sätt de själva funne lämpligt verkställa sammandrag. Statistiska centralbyrån skulle publicera dessa sammandrag i serien Bidrag till Sveriges officiella statistik. Cirkuläret lämnade emellertid öppet sådana frågor som om sättet för insamlandet av uppgifterna samt om desamma skulle grunda sig på individualuppgifter eller vara beräknade tal. Detta lämnades åt hushållningssällskapens avgörande. En annan brist av största betydelse var att statistiska centralbyrån icke erhöll något uppdrag att övervaka eller utfärda föreskrifter angående uppgifternas insamlande och sammanfattande. I samband med bestämmelserna för den nya jordbruksstatistiken upphävdes landshövdingarnas skyldighet att för sina femårsberättelser insamla jordbruksstatistiska uppgifter fr. o. m. femårsperioden 1866—70.

Något formulär för avgivande av de nya jordbruksstatistiska uppgifterna fastställdes icke av Kungl. Maj:t, men statistiska centralbyrån bemyndigades att låta trycka och utdela formulär enligt ett av ovannämnde Berg upprättat förslag, vilket formulär ock blev i praktiken använt. Enligt detta formulär utgjorde de viktigaste av de infordrade uppgifterna antalet brukningsdelar, antalet ägare resp. brukare, fördelade efter brukningsdelens storlek, arealens fördelning på ägoslag, åkerjordens användning, utsädet's storlek, skördens storlek samt husdjurens antal. Vad insamlandet av uppgifterna angår, förfors särskilt under de första åren på mycket olika sätt. I en del län upprättades för ändamålet sockenkommittéer, i andra anförtrodde hushållningssällskapen uppgiften åt en person i varje socken, i åter andra insamlades uppgifterna genom kommunalmyndigheterna. Det förtjänar här nämnas, att särskilt i Kalmar läns södra hushållningssällskaps område stor omsorg nedlades på uppgiftsinsamlandet, som där skedde genom kringresande personer. Detta torde åtminstone i större skala vara första försöket till lokalundersökningar, vilken metod sedermera skulle komma att få så stor betydelse för jordbruksstatistiken.

Redan för första året, 1865, inkommo uppgifter från alla hushållningssällskap utom ett, men även för en del andra hushållningssällskaps områden förelågo brister både på så sätt att uppgifter saknades för större eller mindre delar och så att vissa uppgifter saknades för hela området. Det senare gällde fördelningen efter brukningsdelarnas storlek, antalet brukningsdelar, fördelning på ägoslag samt åkerjordens användning. Redan första året lämnades

i sammandragen sockenuppgifter för flertalet län, och längre fram blev detta nästan genomgående fallet.

Emellertid visade det sig ganska snart vara förenat med stora svårigheter att årligen insamla alla de avsedda uppgifterna, varför statistiska centralbyråns chef, Berg, framförde den tanken, att endast vissa uppgifter, såsom den odlade jordens användning, utsädet, skörden och kreatursantalet, skulle införskaffas årligen, under det att övriga uppgifter skulle insamlas genom lokalundersökningar för en del av varje hushållningssällskaps område i sänder, till dess hela området inom en viss tidsperiod undersökts. Genom ett kungl. brev år 1870 medgavs användandet av denna metod, där förhållandena så påfordrade, men icke heller nu lämnades föreskrifter om centralledning från statistiska centralbyråns sida eller om det lokala arbetet. Vidare föreskrevs icke någon bestämd tidsperiod för genomgående av hushållningssällskapens område med dylika lokalundersökningar. Jordbruksstatistiken kom därför att fortfarande i hög grad lida av bristande planmässighet. Så småningom kommo emellertid lokalundersökningar i gång i flertalet län. I fråga om sättet för dessa äldre lokalundersökningars utförande synas uppgifterna på flertalet håll ha insamlats genom kringresande undersökare, men i en del fall användes hushållningssällskapens ombud i socknarna eller av de kommunala myndigheterna utsedda personer.

Metoden med lokalundersökningar blev dock aldrig helt genomförd under detta tidsskede, utan på en del håll blevo större eller mindre områden icke föremål för dylika. Det hade emellertid icke saknats försök att genomföra större planmässighet. Så framlade dåvarande chefen för statistiska centralbyrån, Elis Sidenbladh, år 1882 ett genomgripande förslag till systematisering av undersökningarna, men enda resultatet blev fastställande år 1885 av ett nytt formulär för uppgifternas insamlande, vilket huvudsakligen dock endast innebar ändringar av formell natur.

För åren 1865—1911 publicerades hushållningssällskapens jordbruksstatistiska berättelser jämte av statistiska centralbyrån verkställda sammandrag i litt. N. Jordbruk och boskapsskötsel i serien Bidrag till Sveriges officiella statistik.

De uppgifter, som insamlades efter den år 1865 genomförda omorganisationen av jordbruksstatistiken, ersatte ej de av landshövdingarna alltsedan 1799 lämnade årliga tre rapporterna om skördeutsikter och skörd (korntal). Med hjälp av dessa rapporter hade det icke låtit sig göra att beräkna skördens storlek, enär uppgift saknades om utsädet. Men sedan med år 1865 sådana uppgifter erhöles, blev detta möjligt. Efter förslag från statistiska centralbyråns chef föreskrevs genom ett kungl. brev år 1874, att länsmännens höstrapporter (den tredje av dessas rapporter) skulle avgivas enligt ett nytt formulär och av landshövdingarna insändas till statistiska centralbyrån, som med ledning av länsmännens korntalsrapporter och hushållningssällskapens

senaste uppgifter om utsädet skulle verkställa en kvantitativ beräkning av årets skörd, länsvis och för hela riket. Länsmännens rapporter skulle innehålla uppgifter om korntal och vikt för alla sädesslag samt potatis och lämna allmänna omdömen om övriga rotfrukter, höskörden och halmavkastningen. Materialet skulle före oktober månads slut insändas till statistiska centralbyrån, som skulle utarbeta sammandrag före årets slut. Landshövdingarnas egen skyldighet att lämna uppgifter begränsades till att till statistiska centralbyrån avgiva allmänna omdömen om skörden i dess helhet efter en tiogradig skala. Landshövdingarnas rapporter i juli och augusti skulle upphöra.

Statistiska centralbyråns sammandrag rörande årsväxten togo sin början med år 1874 och ingingo som en egen avdelning under litt. N. i serien Bidrag till Sveriges officiella statistik, varjämte resultaten nu liksom fallet varit med landshövdingarnas årsväxtberättelser publicerades i Post- och Inrikes tidningar. I stort sett fortgick denna statistik oförändrad ända t. o. m. år 1912.

Som nämnt upphörde landshövdingarnas juli- och augustirapporter år 1874, men efter en del andra försök att fylla den så uppkomna bristen tillskapades genom ett kungl. cirkulär år 1902 ett tredje slag av jordbruksstatistik, i det att hushållningssällskapen erhöles i uppdrag att ombesörja insamlandet av uppgifter beträffande skördeutsikterna för var och en av månaderna maj—september samt om skörderesultaten i den mån skörden hunne bärgas. Skördeutsikterna skulle angivas siffermässigt efter en femgradig skala. Hushållningssällskapen anlätade för uppgifternas insamlande i stor utsträckning sina underavdelningar. Uppgifterna skulle obearbetade insändas till lantbruksstyrelsen, som verkställde beräkningar av medeltal för varje hushållningssällskaps område och för riket. Uppgifterna avsågo de viktigaste sädesslagen samt potatis, sockerbetor och vallhö. Sammandragen offentliggjordes i tidningarna och i lantbruksstyrelsens årsberättelse. Denna statistik handhades av lantbruksstyrelsen t. o. m. år 1912, varefter den överflyttades till statistiska centralbyrån.

Jordbruksstatistiken efter år 1912

Den år 1905 tillsatta statistiska kommittén upptog även till behandling frågan om jordbruksstatistiken, och kommitténs förslag ledde också till omorganisation av denna statistik. Vad lokalundersökningarna beträffar, konstaterade kommittén stor olikformighet i fråga om desammas utförande ävensom växlande grad av tillförlitlighet hos de insamlade uppgifterna olika områden emellan, vilket haft till följd, att den på dessa undersökningar grundade statistiken i det hela måste anses som rätt otillfredsställande. Kommitténs förslag utgjorde grundvalen för det den 13 december 1912 av Kungl. Maj:t utfärdade reglementet angående vissa åtgärder för insamlande av uppgifter till jordbruksstatistiken, vilket trädde i kraft den 1 januari 1913. En-

ligt detta reglemente skulle för jordbruksstatistiken insamlas dels uppgifter genom lokalundersökningar för ett område i sänder, dels vissa årliga uppgifter. Vad lokalundersökningarna angår, skulle varje hushållningssällskaps område indelas i 8 distrikt, av vilka ett skulle undersökas årligen. Undersökningarna skulle utföras av sakkunniga personer och huvudsakligen avse ägovidden och dess fördelning, åkerarealens användning, utsäde, skörd och kreatursantal. Uppgifterna skulle av hushållningssällskapen insändas till statistiska centralbyrån för bearbetning, vilket alltså utgjorde en viktig nyhet, i det att bearbetningen tidigare verkställdes av hushållningssällskapen. Enär emellertid särskilt uppgifterna om åkerarealens användning, vilka skulle ligga till grund för skördeberäkningarna, kunde väntas undergå större eller mindre förändringar från år till år, bestämdes, att årligen skulle, om och i den omfattning så ansågs nödigt, uppgifter införskaffas genom hushållningssällskapens sockenombud om åkerarealens användning det löpande året. Uppgifter om sockerbetsarealen ha alltsedan år 1913 årligen erhållits från sockerbolagen.

Årligen skulle vidare från hushållningssällskapens häradsombud till centralbyrån ingivas årsväxtrapporter för månaderna maj—september efter en 5-gradig sifferskala samt före mitten av november preliminära uppgifter om årets skörd. Årsväxtrapporterna motsvara de tidigare till lantbruksstyrelsen ingivna och de preliminära skördeuppgifterna länsmännens genom landshövdingarna till centralbyrån insända rapporter om korntal och vikt. Beträffande de förra skulle i augusti-rapporten ock lämnas beräknade skördeuppgifter för höstsäd och hö. De senare omfattade uppgifter om skörd per ha för alla växtslag, vikt per hl för alla sädeslag, pris per 100 kg samt allmänna omdömen om skördens beskaffenhet. Slutligen skulle varje år före februari månads slut från hushållningssällskapens sockenombud lämnas definitiva uppgifter om skörden med hänsyn till storlek per ha, vikt per hl, beskaffenhet samt om dagsverkspris m. m.

Lokalundersökningarna utfördes efter i stort sett uppgjort program, och under åren 1913—20 lokalundersöktes sålunda hela landet. Innan detta ägt rum, användes för de ännu ej undersökta områdena de äldre jordbruksstatistiska uppgifterna. Vad angår uppgifter om åkerarealens användning, införskaffades dylika icke åren 1913 och 1914, men åren 1915 och 1916 infordrades uppgifter om skedda förändringar i fråga om arealen för de olika växtslagen. Det under förra världskriget svårartade försörjningsläget föranledde åren 1917—19 särskilda arealinventeringar för större delen av landet. Arealinventeringarna 1917 och 1918 verkställdes av folkhushållningskommissionen, 1919 av statistiska centralbyrån. Det kan i detta sammanhang nämnas, att försörjningsförhållandena under förra världskriget nödvändiggjorde särskilda husdjursräkningar åren 1915—19, sistnämnda år i samband med ovannämnda arealinventering. Samtliga dessa husdjursräkningar material bearbetades av statistiska centralbyrån.

Ovan har nämnts, att med år 1920 hela landet lokalundersökts enligt bestämmelserna i 1912 års reglemente. År 1920 införskaffades för alla kommuner utom de det året lokalundersökta uppgifter om sedan arealinventeringen år 1919 inträffade förändringar i de olika växtslagens areal.

I vad avser redovisningen av jordbruksstatistikens resultat finnes från denna tid en betydelsefull nyhet att anteckna. Tidigare hade all redovisning ägt rum för administrativa områden, men med år 1919 begynte på initiativ av nuvarande chefen för statistiska centralbyrån, överdirektören E. Höijer, även redovisning ske för naturliga jordbruksområden, vart och ett med så långt möjligt likartade naturförhållanden.¹ Den ursprungliga indelningen har sedermera underkastats vissa ändringar.²

De i reglementet av år 1912 lämnade föreskrifterna angående jordbruksstatistikens organisation ändrades redan år 1921 i fråga om lokalundersökningarna. Nämda år anbefalldes nämligen Kungl. Maj:t, att bestämmelserna om insamlande av jordbruksstatistiska uppgifter genom lokalundersökningar icke skulle tillämpas år 1921, och genom kungörelse den 17 mars 1922 föreskrevs, att samma bestämmelser t. v. icke skulle tillämpas. De kommo senare heller aldrig att ånyo sättas i kraft.

Det var emellertid tydligt, att på något sätt en ersättning för lokalundersökningarna måste tillskapas. Visserligen införskaffades för flertalet år uppgifter mer eller mindre fullständigt om inträffade förändringar i åkerjordens användning, men i längden kunde detta icke vara tillräckligt, om jordbruksstatistiken skulle kunna fylla sin uppgift att skapa kännedom om jordbruksproduktionens storlek. Enligt ett av statistiska centralbyrån till Kungl. Maj:t år 1927 framlagt förslag till jordbruksstatistikens omorganisation skulle de för denna gren av statistiken grundläggande uppgifterna angående bl. a. ägoslagens areal, åkerjordens användning samt antalet husdjur insamlas vid allmänna, vart femte år återkommande jordbruksräkningar i samband med de allmänna fastighetstaxeringarna. Sådana jordbruksräkningar ha ock ägt rum i samband med fastighetstaxeringarna åren 1927, 1932 och 1937. Därvid ha hushållningssällskapen i regel genom sina underavdelningar eller underlydande organ sört för erforderliga kompletteringar och rättelser av de jordbruksstatistiska uppgifterna. Då den fastighetstaxering, som programenligt skulle äga rum år 1942, uppskjutits, har detta även blivit faller med den jordbruksräkning, som var avsedd att verkställas i samband därmed.

Även i fråga om de jordbruksstatistiska uppgifter, som jämlikt 1912 års reglemente skulle insamlas årligen, ha vissa ändringar vidtagits. Enligt Kungl. Maj:ts reglemente angående insamlande av årliga uppgifter till rikets

¹ Se arealinventeringen och husdjursräkningen den 1 juni 1919 (Statistiska meddelanden, Serie A Band III) samt Höijer, E., Sveriges uppdelning på naturliga jordbruksområden (Statsvetenskaplig Tidskrift år 1921).

² Se redogörelserna för Jordbruksräkningarna år 1932 och år 1937.

officiella jordbruksstatistik den 16 maj 1930 skulle beträffande årsväxtrapporterna den ändringen vidtagas att rapporterna för juni och juli sammanlögges till en, avseende tidpunkten den 15 juli. Vidare skulle de definitiva uppgifterna om skörden avgivas före den 15 januari påföljande år. Enligt 1912 års reglemente skulle detta ske före utgången av februari. Slutligen föreskrevs, att senast den 15 juli varje år hushållningssällskapen genom sina sockenavdelningar, vandringsrättare eller andra underlydande organ skulle för omkring en tiondedel av samtliga brukningsdelar med mer än 2 ha åker låta insamla uppgifter angående åkerjordens användning och kreaturens antal. Dylika s. k. representativa jordbruksräkningar ha ägt rum åren 1930—39. Därvid ha samtliga städer och köpingar undantagits liksom ock större delen av Norrland samt delar av Värmland och Dalarne.

Då under det nu pågående världskriget betydelsen av noggrann kännedom om åkerjordens användning och kreaturens antal i hög grad ökats, ha de representativa jordbruksräkningarna åren 1940 och 1941 ersatts med särskilda arealinventeringar och husdjursräkningar. Detsamma har varit fallet även år 1942. Även andra av krisläget föranledda ändringar i fråga om de årliga jordbruksstatistiska uppgifterna ha vidtagits i syfte att anskaffa noggrannare eller snabbare uppgifter. I kungörelse den 28 juni 1941 föreskrevs, att för år 1941 skulle gälla, att årsväxtrapporterna från hushållningssällskapens häradsavdelningar den 15 juli, 31 augusti och 30 september skulle ersättas av uppgifter från desammas sockenavdelningar den 15 juli, 31 augusti och 15 oktober. De preliminära uppgifterna om skörden (novemberrapporten) skulle ej avgivas, men i stället inrycktes i årsväxtrapporterna (för 31 augusti och 15 oktober) uppgifter om beräknad skörd per ha även för vårstråsåden, varom uppgifter tidigare ej lämnats förrän i de preliminära skördeuppgifterna. De preliminära skördeberäkningarna för år 1941 grunda sig därför i avseende på stråsåd och hö på skördeuppgifterna i årsväxtrapporterna, under det att för övriga växtslag de graderade skördeomdömena (5-gradiga skalan) lagts till grund för beräkningarna. Samma anordning gäller enligt kungörelse den 24 april 1942 för år 1942 endast med den skillnaden att även majrapporten skall avgivas av hushållningssällskapens sockenavdelningar.

Publicering av resultaten av de på ovan angivet sätt insamlade jordbruksstatistiska uppgifterna äger i huvudsak rum i serien Sveriges officiella statistik. Undantag utgöra årsväxtrapporterna, av vilka för var och en ett fristående sammandragsblad tryckes (Sammandrag av till statistiska centralbyrån inkomna årsväxt- och skörderapporter). De preliminära skördeberäkningarna publiceras i ovannämnda serie under titeln Årsväxten. Det kan nämnas, att även resultaten av de enligt 1874 års bestämmelser införskaffade årsväxtrapporterna för åren 1911 och 1912 offentliggjorts på nämnda sätt. Bortsett från jordbruksräkningarna och tillfälliga undersökningar ha övriga

jordbruksstatistiska resultat sedan år 1913 redovisats under titeln Jordbruk och boskapsskötsel i samma serie. Jordbruksräkningarna ingå i densamma under egen rubrik. Det bör i detta sammanhang påpekas, att resultaten av arealinventeringarna och husdjursräkningarna under åren 1915—19, vare sig de verkställts av statistiska centralbyrån eller folkhushållningskommissionen, ingå i serien Statistiska meddelanden.

Den ovan lämnade redogörelsen för jordbruksstatistiken skulle emellertid vad det sist förflutna årtiondet angår vara ofullständig, om icke något nämndes om de jordbruksstatistiska uppgifter, som införskaffats vid sidan av de mera ordinarie uppgifterna. Anledning härtill utgjorde först jordbrukskrisen och därav motiverade stödåtgärder på jordbrukets område och sedermera de nuvarande av världskriget orsakade krisförhållandena. Med år 1931 begynte de sedan årligen t. o. m. 1940 av statistiska centralbyrån verkställda brödsädsinventeringarna, vid vilka även införskaffats bl. a. vissa uppgifter om brödsädsarealen. Dessa brödsädsinventeringar ha i en del fall kombinerats med andra undersökningar, såsom år 1937 med räkning av traktorer och år 1938 med en utredning angående konstgödsel. Av brödsädsinventeringarna har endast redogörelsen för densamma år 1931 blivit tryckt (Statistiska meddelanden: Inventeringen av vete och råg den 1 februari 1931). Övriga redogörelser finnas i manuskript hos statistiska centralbyrån. Hit höra ock de med år 1930 begynnande svinräkningarna, som till en början skett en och på senare tider två gånger årligen. Under åren 1930—39 verkställdes de av statistiska centralbyrån men ha sedan ombesörjts av livsmedelskommissionen. Endast redogörelserna för svinräkningarna 1930—32 ha tryckts (Statistiska meddelanden). Redogörelserna för övriga av statistiska centralbyrån verkställda svinräkningar finnas i manuskript hos ämbetsverket. Vidare kan nämnas den från år 1934 månadsvis införskaffade galtstatistiken, som bearbetas av statistiska centralbyrån.

För fullständighetens skull måste ock följande undersökningar medtagas: Brödsädesförbrukningen vid vissa mindre jordbruk (utgiv. 1928), Undersökning av foderförsörjningen åren 1935—36, Den animaliska produktionen 1937/38, Pälsdjursräkningen år 1937, Pälsdjursräkningen år 1939, vilka samtliga utförts av statistiska centralbyrån och publicerats i Statistiska meddelanden. Som tillfälliga undersökningar må ock nämnas de av livsmedelskommissionen vid en del tillfällen företagna inventeringarna av jordbruksprodukter.

Först under den epok i jordbruksstatistikens historia, som tog sin början med tillämpningen av 1912 års reglemente, synes fullt tydligt ha beaktats vikten av jordbruksstatistiska uppgifter av tillräcklig omfattning och noggrannhet för att skapa tillfredsställande kännedom om jordbruksproduktionen och dess växlingar. Med bortseende från de tillfälliga ändringar, som

vidtagits under nuvarande krisförhållanden, införskaffas enligt nu gällande bestämmelser för detta ändamål i stort sett följande slag av uppgifter:

- 1) Vid allmänna jordbruksräkningar vart femte år uppgifter angående bl. a. ägslag, åkerjordens användning och kreatursantalet;
- 2) Vid årliga representativa jordbruksräkningar uppgifter om åkerjordens användning och kreatursantalet;
- 3) Årsväxtrapporter under vegetationsperioden;
- 4) Preliminära skördeuppgifter omedelbart efter skördens inbärgande;
- 5) Definitiva skördeuppgifter, då skörderesultatet närmare kan fastställas.

Summary

Swedish Agricultural statistics through the ages

Nowadays, the main object of agricultural statistics in Sweden is to provide the Government, industry, and agricultural research with a measure of the size and nature of our agricultural production. Being one of the oldest branches of statistics in Sweden, agricultural statistics has been gradually developed during a long period. A rough outline is given of its progress here.

Before 1865. In the olden days a knowledge of agricultural conditions was mainly sought with a view to provide a basis for taxation, but gradually the collection of statistical data on agriculture became part of the Government's efforts to obtain a general picture of conditions in the country in conformity with its policy, adopted in the 18th century, of encouraging industry of all kinds. To this end, the provincial governors were as early as in 1735 called upon to send in certain annual returns relating to agriculture. With occasional interruptions and changes in respect of their contents and scope, these returns have in the main constituted the Swedish agricultural statistics right up to 1865, except for the period 1802—1820, when they were compiled by the statistical commission appointed in 1756 primarily for the statistical preparation of the census of population. That commission obtained its data through the parish clergy, while the governors collected their information with the aid of skilled farmers or through county officials.

1865—1912. In the early part of the century a new organization began to exercise its influence in the sphere of agriculture. The Academy of Agriculture was instituted in 1811, and in 1813 the government ordered the establishment of Provincial Agricultural Societies (Hushållningssällskap) in every province where such did not already exist. Efforts were soon made to improve the agricultural statistics through their agency, but with little result until in 1865. In that year a decree was issued ordering the agricultural societies to collect annually primary agricultural data, and to summarize these statistically for publication by the Central Bureau of Statistics (Statistiska Centralbyrån) in the series »Contributions to the Official Statistics of Sweden» (Bidrag till Sveriges Officiella Statistik). The provincial governors still had to collect information on the crops, however, which was used by the Central Bureau of Statistics, together with the particulars of seed used sent in by the agricultural societies, for quantitative calculations of the harvest. These calculations have been published in the said series since 1874.

Various methods were used by the agricultural societies in collecting their information, but gradually the method of »local investigations» (lokalundersökningar) became the most usual. This meant that expert agents collected some of the data from one district a year, so that the whole area was investigated within a certain period.

After 1912. In 1912 the agricultural statistics were modernized. The new plan originally

provided for the particulars on which the statistics are based, such as the nature of the land, the areas ploughed, the numbers and kinds of domestic animals, etc., being collected by uniformly organized local investigations. The whole country was examined in this way in the period 1913—20. The procedure was afterwards amended in so far that a general agricultural census was to be taken every fifth year in conjunction with the property assessments, while details of how the ploughed land is used were to be collected from one tenth of the total number of farms every year. General agricultural censuses have been taken in 1927, 1932, and 1937. In addition, crop returns are collected annually during the vegetation period, preliminary harvest reports immediately after the harvest, and the final harvest reports as soon as the yield can be estimated.

The Central Bureau of Statistics is in charge of the agricultural statistics, while the agricultural societies collect the data required, or supplement and correct as required the returns received for the general censuses, through their subordinate organizations.

The results of the annual statistics have been published in the series »Official Statistics of Sweden» (Sveriges officiella statistik) under the heading »Agriculture and Cattle Farming» (Jordbruk och Boskapsskötsel) since 1913, as well as under that of »Crops» (Årsväxten) since 1911. The agricultural census reports are published in the same series under its own heading. Occasional investigations are included in the series »Statistical Notes» (Statistiska Meddelanden).

The support afforded agriculture during the crisis in the 1930:ies and in the difficulties due to the present war has led to certain modifications of the corresponding statistics in order that quicker and more comprehensive information should be obtainable on agriculture in Sweden.